

**PRÁCE RUSKÉ,
UKRAJINSKÉ A BĚLORUSKÉ
EMIGRACE VYDANÉ
V ČESKOSLOVENSKU 1918-1945**

(Bibliografie s biografickými údaji o autorech)

Díl I, svazek 1

Bibliografii zpracovaly Zdeňka Rachůnková a Michaela Řeháková
Biografická hesla zpracoval Jiří Vacek za spolupráce a redakce
Z. Rachůnkové a M. Řehákové

Národní knihovna České republiky

Praha 1996

OBSAH

Díl I, svazek 1

Úvod	I
Předmluva	XI
I. Práce jednotlivých emigrantů (A - L)	1

Díl I, svazek 2

I. Práce jednotlivých emigrantů (M - Ja)	425

Díl I, svazek 3

II. Periodika	851
III. Produkce nakladatelství, institucí, organizací a stran	933
IV. Varia	1301
V. Československé tisky zahraniční provenience	1307
Zkratky použité v biografických heslech	1313
Šifry použité v biografických heslech	1315
Šifry použité v bibliografických záznamech	1320
Lokační značky knihoven	1322
Seznam použité literatury	1323
Jmenný rejstřík	1383
Názvový rejstřík	1446

ÚVOD

Proud emigrantů před bolševickým režimem, který nabyl charakteru masového exodu po evakuaci "bílých" vojsk z jižního Ruska roku 1921, vedl ke vzniku osobité diaspory v četných evropských i mimoevropských zemích. Mezi nimi příslušela významná úloha Československu, které se sice počtem přijatých emigrantů nemohlo zdaleka rovnat Francii nebo Německu, zato se stalo důležitým střediskem ruské, ukrajinské a běloruské vzdělanosti a vědy. Zásluhou prezidenta T. G. Masaryka a díky humanitární akci československé vlády se v Československu soustředili především příslušníci inteligence, neboť humanitární akce byla výrazně zaměřena na vytvoření podmínek pro její vědeckou a odbornou činnost a pro výchovu jejího dorostu. Podpora ruského a ukrajinského školství, badatelské práce a kulturního života z československé strany neměla svým rozsahem a promyšleností v té době ve světě obdoby.

Skutečnost, že významnou složku emigrace tvořili intelektuálové, vědci, novináři a publicisté, studenti a pedagogové, se projevila i v rozsáhlé publikační a vydavatelské aktivitě, která učinila Prahu v dvacátých a třicátých letech vedle Berlína a Paříže jedním z vydavatelských center diaspory. Ustavením Svazu ruských akademických organizací se sídlem v Praze se Praha stala již roku 1921 centrálou ruského akademického života v zahraničí. Ukrajinský akademický komitét sdružoval ukrajinské vědecké instituce v Československu a reprezentoval ukrajinskou vědu. V Praze měl své sídlo ústřední orgán Sdružení ruských emigrantských studentských organizací, jehož členy bylo přes padesát organizací z více než dvaceti zemí, cílevědomě bylo organizováno ukrajinské studentstvo, soustředěné v Praze a v Poděbradech, v Československu existovalo ústředí běloruského studentstva, opírající se o nejpočetnější ze všech zahraničních běloruských studentských organizací, jež působila v Praze. Sluší se poznamenat, že ukrajinské a běloruské studentstvo bylo navíc posíleno o emigranty ze západoukrajinských a západoběloruských teritorií, přivtělených po první světové válce k Polsku.

Mnozí příslušníci emigrace byli nositeli nejlepších tradic ruské a ukrajinské inteligence a ve svém souhrnu pokrývali v podstatě svou činností všechny oblasti intelektuální aktivity jak v humanitních oborech, tak v přírodních vědách, technických oborech, lékařství a zemědělství.

Vývoj vydávání knižní a periodické produkce v Československu byl, obdobně jako v jiných zemích, úzce spojen s proměnami života emigrantů. Zpočátku žili emigranti pod příliš ještě svěžími dojmy z pohnutých událostí v jejich vlasti a podle toho je i literatura prvních let emigrace zastoupena politickými brožurami, novinami a "tenkými" časopisy, které zpravidla po několika číslech zanikaly. Poté, co se emigranti víceméně usadili v novém prostředí a vznikaly poměrně četné emigrantské školské a vědecké instituce a sdružení, projevil se zájem o klasiky, vědecké publikace, učebnice, dětskou literaturu, objevuje se memoárová literatura, začínají

vycházet "tlusté" časopisy a sborníky věnované historii revoluce a občanské války. Období po roce 1923 se pak vyznačuje přílivem nových původních prací z oblasti filozofie, práva, všeobecných, ruských a ukrajinských dějin, literární historie, ekonomie, sociologie, exaktních a užitých věd.

V té době vznikla v Praze významná nakladatelství Plamja, které se stalo v polovině dvacátých let dokonce nejproduktivnějším ruským nakladatelstvím v diaspoře, a Ukrajins'kyj hromads'kyj vydavnyčyj fond, vedle nichž působila řada dalších nakladatelství. Širokou vydavatelskou aktivitu vyvíjely zvláště Ukrajinská svobodná univerzita, složená z filozofické a právnické fakulty, která se stala skutečným centrem ukrajinského vědeckého života v diaspoře, a Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech, na níž byly vedle odborných předmětů zemědělských, chemicko-technologických, hydrotechnických, ekonomických, družstevních a statistických zavedeny i ukrajinistické obory. Rozvětvené síti emigrantského školství v Československu odpovídá i bohatá vydavatelská produkce v oblasti pedagogické literatury, vysokoškolských a středoškolských učebnic a studijních příruček, jak dokládá např. ediční činnost nakladatelství Sijač, působícího při Ukrajinském vysokém pedagogickém institutu M. Drahomanova.

Ve vědeckých i publicistických pracích emigrantů z humanitních oborů je zvláště frekventovaná rusistická, ukrajinistická a v širším rámci slavistická tematika, zahrnující historické a filologické obory, dějiny umění, právní a církevní dějiny, hospodářské, kulturní a sociální dějiny, národopis, velmi bohatě jsou zastoupeny publikace s aktuálním politickým zaměřením. Mezi badatelskými a vzdělávacími zařízeními, která vznikla za aktivní podpory československého státu, stala se Ruská právnická fakulta ve slavistické oblasti centrem studia slovanských, zvláště ruských a byzantských právních dějin, Seminarium Kondakovianum se zaměřilo na zkoumání materiální a duchovní kultury v uměleckohistorické sféře, ruská minulost byla středem vědeckého zájmu Ruské historické společnosti, slavistické obory byly zastoupeny v Ruském pedagogickém institutu J. A. Komenského, vzdělávací činnost zajišťovala Ruská lidová univerzita, která se stala důležitou vydavatelskou institucí pro filologické a historické práce. Vedle již zmíněné Ukrajinské svobodné univerzity, na níž byly personálně dobře vybaveny především historické obory (politické, sociální, církevní a kulturní dějiny Ukrajiny, dějiny ukrajinského práva a dějiny církevního práva na Ukrajině), vydala četné práce Ukrajinská historicko-filologická společnost, soustřeďující mnoho desítek čelných reprezentantů ukrajinské vědy. Mezi dalšími společenskovědními obory měl své institucionální zabezpečení výzkum hospodářského vývoje SSSR v Ekonomickém kabinetu S. N. Prokopoviče, pozoruhodnou vydavatelskou činnost vyvíjel Ukrajinský sociologický ústav pod vedením Mykyty Šapovala. Konfesionální potřeby věřících zabezpečovala pravoslavná mise ve východoslovenské obci Ladomírova, kde byly tištěny bohoslužebné a náboženské knihy.

Dodejme, že oporami ruské vědy v Československu byla řada příslušníků početné skupiny vědců, vypovězených na podzim roku 1922 sovětskou vládou z vlasti. Z nich našli v Československu dlouholetý či dokonce doživotní azyl filozofové N. O. Losskij, I. I. Lapšin, historikové A. A. Kizevetter, A. V. Florovskij a V. A. Mjakotin, ekonom S. N. Prokopovič, veřejná činitelka, novinářka a publicistka Je.

D. Kuskova, zoolog M. M. Novikov, na kratší čas se uchýlili do Prahy náboženský filozof S. N. Bulgakov a sociolog P. A. Sorokin.

Na rozdíl od Paříže či Berlína chyběly v Praze velké reprezentativní emigrantské deníky typu listů *Poslednije novosti*, *Vozroždenije* nebo *Rul'*. Z několika desítek novinových titulů vycházejících v Československu se většina vyznačovala nepravidelnou periodicitou a měla spíše provinční charakter. Praha byla zato doménou časopisů, zvláště časopisů kulturně politického zaměření. Z jejich úctyhodného počtu lze za nejvýznamnější považovat měsíčníky *Volja Rossii* a *Nova Ukrajina*. Mladé pokolení běloruské inteligence reprezentoval časopis *Iskry Skaryny*. O tom, jak silnou sociální skupinou bylo studentstvo, svědčí množství časopisů vydávaných studenty, z nichž *Studenčeskije gody* a *Students'kyj vistnyk* představovaly literárně publicistická periodika širšího společenského zaměření. V Československu se usadilo i mnoho kozáků, kteří se sdružovali v různých organizacích a spolcích a vydávali řadu časopisů, mezi nimiž měly zvláštní význam *Kazačij put'* a *Vol'noje kazačestvo*. O tom, jak silně zastoupeným vědním oborem byla pedagogika, svědčí počet pedagogických časopisů; časopis *Russkaja škola* za rubežom byl ústředním pedagogickým tiskovým orgánem ruské emigrace vůbec. Vysokou profesionální úroveň a poměrně dlouhou životností se zpravidla vyznačovaly specializované časopisy, např. zemědělský týdeník *Chozjain*, lékařský časopis *Russkij vrač* v Československu, vojensko-historický měsíčník *Morskoj žurnal*. Existovaly sokolské a skautské časopisy, v Praze vycházel jeden z mála emigrantských hudebních časopisů *Russkij chorovoj vestnik*, který však záhy zanikl pro nedostatek finančních prostředků. Oblast knižní kultury reprezentoval ukrajinský neperiodický sborník *Knyholjub*. Výrazem skutečnosti, že Československo bylo bohatě profilovaným centrem politického života emigrantů, jsou četná periodika nejrozličnějších politických stran a hnutí, zvláště ukrajinských.

Nemálo prací emigrantských autorů bylo vydáno československými nakladatelstvími a vydavatelstvími, převážně v českém a slovenském jazyce. Mezi nimi mají své pevné místo bohemistické a slovakistické studie (R. O. Jakobson, Dm. Čyževs'kyj, P. G. Bogatyrev, A. V. Florovskij, Ja. Viskovataja, H. Omel'čenko, F. Steško, J. Markov), díla z oblasti literární historie (Je. A. Ljackij, V. A. Pogorelov, S. I. Vilinskij), byzantologie (M. A. Andrejeva), církevní a náboženské problematiky (S. N. Bulgakov, V. S. Vilinskij), filozofie a dějin filozofie (N. O. Losskij, B. V. Jakovenko), sociologie (P. A. Sorokin), pedagogiky (S. I. Gessen), práva (M. A. Cimmerman, St. Dnistrjans'kyj), ekonomie (S. N. Prokopovič), družstevnictví (V. F. Totomianc). V překladu vyšly rozmanité práce z oblasti politické publicistiky a memoáristiky vztahující se k nejnovějším dějinám Ruska, k první světové válce, bolševickému převratu, občanské válce a k sovětské problematice. Živému zájmu československé kulturní veřejnosti se těšila tvorba spisovatelů-emigrantů, z nichž nejpřekládanějšími a nejvydávanějšími byli A. T. Averčenko, Je. N. Čirikov a V. I. Nemirovič-Dančenko, kteří ukončili v Československu svou tvůrčí činnost i životní pouť.

Organizovaný život ruské, ukrajinské a běloruské emigrace v Československu trval pouhé čtvrtstoletí, navíc jeho závěr připadl na období nacistické okupace a druhé světové války, kdy se vědecká, kulturní a tím i publikační a vydavatelská

činnost realizovala v omezeném rozsahu a za krajně nepříznivých podmínek. Mezi mnoha desítkami obětí z řad příslušníků emigrace, které po osvobození Československa roku 1945 očekávala deportace nebo je zastihla smrt z rukou sovětské státní bezpečnosti, bylo nemálo vědecky a publicisticky činných osobností; mnoho významných vědců, specialistů a publicistů se rozhodlo včas znovu emigrovat do západní Evropy a Ameriky.

V průběhu dalších více než čtyřiceti let patřilo v Československu téma emigrace k přísně tabuizovaným z politických a ideologických důvodů. Teprve po roce 1989 se začaly objevovat výsledky badatelské práce, zaměřené na různé aspekty života a činnosti ruské a ukrajinské diaspory v českém a slovenském prostředí. Dosud však byl citelně postrádán přehled vydavatelské a publikační aktivity emigrace v bývalém Československu, který je nezbytným předpokladem pro rozvoj dalšího výzkumu a studia fenoménu emigrace. K nápravě dané situace má přispět tato bibliografie.

J. Vacek

PŘEDMLUVA

Předkládaná třísvazková bibliografie zachycuje knižní vydání prací ruských, ukrajinských a běloruských emigrantů žijících v ČSR i jinde ve světě, sborníky a periodika redigovaná a vydávaná emigranty a produkci emigrantských nakladatelství. Jde o práce vydané na území ČSR (včetně Podkarpatské Rusi) v letech 1918-1938, v letech 1939-1945 po maďarské okupaci Podkarpatské Rusi již pouze na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu.

Bibliografie obsahuje 5294 záznamů, z toho 3985 prací přibližně 1250 jednotlivých emigrantů a 438 titulů periodik. Tvoří ji pět oddílů: 1) Práce jednotlivých emigrantů, 2) Periodika (noviny, časopisy, periodické sborníky), 3) Produkce nakladatelství, institucí, organizací a stran, 4) Varia, 5) Československé tisky zahraniční provenience. Záznamy jsou propojeny odkazy, které umožňují vícehlediskové vyhledávání. Naprostá většina titulů je ověřena de visu; neověřené knihy a periodika jsou zařazeny spíše výjimečně, rozhodující byla spolehlivost pramene, ve kterém byly zmiňovány a který je u záznamu vždy uveden. Vzhledem k tomu, že neexistuje jednotná transliterace azbuky ve všech zemích, používáme v bibliografii vedle latinky též azbuku, která se stala základem pro řazení.

Do prvního oddílu je zahrnuta vědecká, odborná, beletristická a publicistická tvorba a redakční činnost porevolučních emigrantů ze sovětského Ruska i uprchlíků a válečných zajatců, kteří se ocitli mimo domov v důsledku 1. světové války, včetně emigrantů z Haliče a Bukoviny. Zachycena je i tvorba autorů, kteří žili na území Rakouska-Uherska již před 1. světovou válkou a později se aktivně zapojili do života emigrace (I. Horbačevs'kyj, O. Kolessa, S. Dnistrjans'kyj, S. Smal'-Stoc'kyj, I. Pan'kevyč) i osobností, které emigrovaly z Ruska již před 1. světovou válkou (P. D. Boborykin, O. Dymov). Práce podkarpatoruských autorů zahrnujeme až od roku 1939, pokud působili v Protektorátě Čechy a Morava. U autorů, u nichž známe rok jejich emigrace, jsou zahrnuta vydání jejich prací až od tohoto data, u autorů, kteří se během času vrátili do SSSR, je vzato v úvahu pouze jejich emigrantské období (A. Belyj, I. G. Erenburg, M. Gor'kij, A. N. Tolstoj, A. I. Kuprin, M. Hruševs'kyj aj.), u ostatních práce z celého období 1918-1945, včetně emigrantů z Haliče, kteří se tam později vrátili (Ja. Jarema, K. Kobers'kyj).

Oddíl je uspořádán podle jmen autorů uvedených v jejich originální verzi s připojením latinkové podoby jména podle české transliterace. Každý autor, o kterém se podařilo zjistit potřebné údaje, má stručné biografické heslo, které je zaměřeno na jeho činnost v době emigrace. Heslo je výsledkem rozsáhlého studia literatury včetně dobového tisku, archivních materiálů, korespondence a osobních kontaktů s rodinnými příslušníky či institucemi, kde jednotliví autoři v minulosti působili. Ve snaze o maximální přesnost jsou v životopisných datech shromážděny i rozporné údaje, vždy s uvedením příslušného zdroje informací šiframi, jejichž vysvětlení je připojeno na konci publikace. Místní jména v heslech jsou uvedena

v tehdejší oficiálně užívané podobě (Vilno, Tiflis, Jur'jev aj.) s výjimkou těch, u nichž se vžilo české znění (Petrohrad, Lvov, Mnichov, Paříž aj.). Další výjimku tvoří Konstantinopol, kde jsme ponechali tuto podobu názvu. Pro Zakarpatskou Ukrajinu byl zvolen tehdejší úřední název Podkarpatská Rus. O některých autorech se zatím podařilo zjistit jen nepatrné množství dat či téměř žádná. Sběr informací však pokračuje dále a je vytvářena rozsáhlá personální počítačová báze, která bude neustále doplňována. Autoři, o kterých pouze předpokládáme, ale nemáme ověřeno, že byli emigranty, zde zařazeni nejsou.

Publikační činnost autorů je rozdělena podle jejich autorského podílu do tří částí - 1) vlastní práce - zahrnují všechna zjištěná knižní vydání v originálech a překladech, tištěná i rozmnožená, včetně pravých separátů; nebyly zařazeny separáty nepravé ani disertace. 2) Nepřímé autorství, tj. činnost redakční, sestavovatelská ap., 3) Překlady. V každé části jsou řazeny nejprve práce psané azbukou, po nich následují díla psaná latinkou. V bibliografické poznámce záznamů jsou používány zkratky pramenů, jejichž vysvětlení je na konci publikace.

Druhý oddíl bibliografie obsahuje záznamy novin, časopisů a periodických sborníků. Mezi periodika je pojato i několik prosovětsky orientovaných studentských časopisů (Naše znamja, Vpered, Nove žyttja, Pramen', Naš pramen', Novy pramen'), které se vymykají svým charakterem z rámce ostatní emigrantské produkce, její celkový obraz by však bez nich nebyl úplný. Naopak není do soupisu pojat rusky tištěný časopis Central'naja Jevropa (Praha 1927-1938), do kterého sice ruští emigranti přispívali, jako celek však nebyl emigrantskou záležitostí. Podkarpatoruské časopisy Probojem a Nastup uvádíme za celou dobu jejich vydávání, přestože za emigrantské se dají považovat až od r. 1939. U periodik, která během své existence změnila zemi vydávání, uvádíme pouze údaje za období, kdy vycházela v ČSR. Řazení je v tomto oddíle abecední, po azbučných titulech následují tituly psané latinkou.

Třetí oddíl tvoří produkce emigrantských nakladatelství, institucí, organizací a stran. Většina záznamů jsou odkazy z prvních dvou oddílů bibliografie, hlavní záznamy jsou pouze v případě, kdy autor díla není emigrant nebo kdy jde o díla anonymní. Hojně zastoupeny jsou nejruznější výroční zprávy a seznamy přednášek škol a vědeckých institucí, jejichž výčet však - jak je patrné z torzovitosti jednotlivých titulů - není úplný. Oddíl je uspořádán podle názvů institucí v originální formě s připojením latinkové podoby v české transliteraci. Z názvů bylo vynecháno označení místa (v ČSR, v Praze). Instituce, o nichž jsme shromáždili potřebné informace, obsahují stručnou charakteristiku své činnosti. Pod každou z nich jsou záznamy rozděleny na knihy a periodika, dále jsou řazeny chronologicky, nejprve azbučné, poté latinkové.

Čtvrtý, malý oddíl obsahuje práce, které nebylo možno zařadit do žádného z předchozích oddílů, ale byly vydané emigranty na našem území. Poslední oddíl zahrnuje tituly publikované emigranty mimo ČSR, ale tištěné u nás. V tomto případě nejsou již zařazeny pod autory.

Bibliografie je vybavena jmenným rejstříkem, azbučným a latinkovým; názvovým rejstříkem (zahrnujícím pouze díla anonymní, sborníky a periodika), taktéž

azbučným a latinkovým; seznamem použité literatury a vysvětlivkami k šifráům použitým v bibliografii.

Bibliografický záznam byl tvořen podle ISBD a anglo-amerických pravidel a je v něm dodržován původní pravopis s výjimkou dvou znaků v ruštině - byl vypuštěn tvrdý znak na konci slov a jat' bylo nahrazeno písmenem e. Instrukce v záhlaví jsou psány novým pravopisem. Při transliteraci jmen ukrajinských autorů a názvů institucí hlásku g přepisujeme - až na několik výjimek - jako h.

Všechny ověřené tituly jsou doplněny lokačními značkami knihoven a signaturami. Základem pro zpracování bibliografie byly fondy Slovanské knihovny v Praze, jejíž signatury jsou uvedeny u všech publikací, které knihovna vlastní. Signatura jiné knihovny je uvedena pouze v případech, kdy titul ve Slovanské knihovně není. Publikace, které jsou ve Slovanské knihovně neúplné, jsou doplněny signaturou jiné knihovny, u které uvádíme pouze ve Slovanské knihovně chybějící svazky.

Vzhledem k tomu, že žádná z dosud existujících bibliografií k tomuto tématu (L. Foster: Bibliografija ruskoj zarubežnoj literatury 1918-1968, Materialy dlja bibliografii russkich naučnych trudov za rubežom, Ukazatel' periodičeskich izdanij emigracii iz Rossii i SSSR za 1919-1952 gg., T. Ossorguine-Bakounine: L'émigration russe en Europe, M. Schatoff: Half a Century of Russian Serials 1917-1968) nebyla zpracována na našem území, dopouštějí se tyto bibliografie u titulů vydaných v ČSR některých nepřesností, které jsme se pokusili v naší bibliografii odstranit. Jsme si vědomi toho, že ani nynější bibliografie není vyčerpávající, řada materiálů se zřejmě vůbec nedochovala. Proto uvítáme informace o dalších existujících titulech stejně jako doplnění nám chybějících životopisných údajů o autorech.

Předkládaná bibliografie byla zpracována ve Slovanské knihovně při Národní knihovně České republiky v Praze v rámci grantového projektu Grantové agentury České republiky s názvem Ruská a ukrajinská emigrace v meziválečném Československu (kulturní a vědecký přínos). Je to první díl rozsáhlého projektu, na který v budoucnu naváží díly další, které budou obsahovat soupis statí, článků a literární tvorby emigrantských autorů z emigrantských, českých a slovenských periodických i neperiodických publikací vydaných v ČSR v l. 1918-1945.

Naše poděkování patří všem, kteří nám pomohli s upřesňováním životopisných údajů o autorech. Jsou to především: dr. M. Muřinka, DrSc. z Univerzity P. J. Šafárika, Prešov; dr. B. Zilynskyj z Historického ústavu AV ČR; mgr. A. Kopřivová-Vukolová; V. Bystrov; dr. J. Šelepec z Univerzity P. J. Šafárika, Prešov; dr. P. Čučka z univerzity v Užhorodě; podnikový archiv Škoda, koncern, Plzeň; organizačně-správní oddělení rektorátu Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity, Brno; archiv Masarykovy univerzity, Brno; sekretariát rektora Veterinární a farmaceutické univerzity, Brno; Ostravské muzeum, Ostrava; archiv ČVUT, Praha; Ukrainische Freie Universität, München; Association of Russian-American Scholars in the U.S.A. Inc., Richmond Hill; Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham; četní rodinní příslušníci a příbuzní emigrantů. Děkujeme též naší kolegyni dr. M. Nachajové za jazykovou spolupráci.

Rach-Řeh